

Farkas Éva: Keresés számítógépes katalógusokban és bibliográfiákban

Az OPAC fogalma

A 90-es években Magyarországon is felváltották a cédula katalógust a számítógépes katalógusok. Ez az olvasók számára több előnnyel is járt. A számítógépes katalógus használata a cédulakatalógussal ellentétben sem helyhez, sem időhöz nem kötött. Míg a cédula katalógust csak nyitvatartási időben, csak a könyvtárban (nagyobb könyvtár esetén csak a megfelelő részlegben) lehetett használni, addig a számítógépes katalógust bárhol, és bármikor. A nemzetközi szakirodalom alapján idehaza is elterjedt elnevezése: **OPAC Online Public Access Catalog**, ami számítógépes hálózaton szabadon elérhető katalógust jelent.

A könyvtárosok számára is kedvező változások történtek. Az elektronikus adatokat rugalmasabban lehet kezelni. Például, bármikor elhatározhatjuk, hogy egy újabb adatelem legyen kereshető. Pl. ha a kiadó neve és székhelye alapján nem épült cédulakatalógus, ez a számítógépes katalógus esetén csak egy parancs kérdése, és kereshető lesz. Egy könyv leírása bármikor bővíthető a benne található tanulmányok adataival. A számítógépes katalógizálás lehetővé teszi több könyvtár katalógusának összekapcsolását. Ilyen például a MOKKA, a Magyar Országos Közös Katalógus. A legtöbb könyvtár az ETO (Egyetemes Tizedes Osztályozás) szerinti tartalmi feltárást kiegészítette természetes nyelvű tárgyszavas vagy kulcsszavas feltárással. Mindezek következtében, ha a könyvtárosok feladata nem is lett kevesebb, a szolgáltatás színvonala ugrásszerűen nőtt.

A számítógépes katalógusok többsége a weben keresztül érhető el, és rendelkezik a standard szolgáltatásokkal. Ilyennek számít az egyszerű és összetett keresés, keresőlisták böngészése, keresés szavak alapján, logikai operátorok használata. Az egyes szoftverek a további kiegészítő szolgáltatásokban, kezelhetőségben, külalakban térnek el egymástól. Legnagyobb eltérést a katalógusok tartalma mutatja. A könyvtárak a törzsgyűjteményen kívül egyéb adatbázisokat is tartalmazhatnak. Nem mindenütt sikerült befejezni a visszamenőleges katalógizálást. Ezért legtöbb helyen még együtt él a cédulakatalógus és a számítógépes katalógus. Eltérő lehet a tartalmi feltárási, a tárgyszó rendszerek alkalmazása is.

Keresés szavak alapján

A dokumentumrekordok erre kijelölt mezőinek szavaiból rendezett listák, úgynevezett szó-listák készülnek. A rendszer ezt használja fel, amikor szavak vagy szókapcsolatok alapján keresünk.

A számítógép karakter sort keres. Számára a szavaknak nincs értelmük. Az ENDE szó négy egymás utáni karakter, és mindegy, hogy egy szerző neve, vagy egy cím szava. A kérdést az olvasónak kell jól megfogalmazni ahhoz, hogy megfelelő eredményt kapjon.

Egyszerű és összetett keresés

A legtöbb katalógus alapértelmezésben az **egyszerű keresést** ajánlja fel. Ez könnyen áttekinthető, de csak akkor alkalmazható, ha konkrét dokumentumot keresünk.

MOKKA - egyszerű keresés

mint

Találatok száma egy lapon:

Az **összetett keresőfelület** első ránézésre bonyolultabb. Valójában sokkal több segítséget nyújt a keresőkérdés megfogalmazásában. Ha a keresés eredménye várhatóan nagy mennyiségű rekord, akkor van módunk szűkíteni a keresést kiadás éve, nyelvre, dokumentumtípusra.

MOKKA - összetett keresés

mint

és vagy de nem

mint

és vagy de nem

mint

Megjelenés éve: -

Nyelv:

Megjelenés helye:

Dokumentumfajta:

Rekordtípus:

Rendezés:

Találatok száma egy lapon:

- ISBN
- ISSN
- Más azonosító
- ETO
- Más osztályozás
- Kiadó
- Megjelenés helye
- Spec.dok.adat
- MOKKA azonosító
- összes fontos mező

Keresés adott mezőben

A keresőkérdés pontosítása érdekében meghatározhatjuk, melyik mezőben keressük a kifejezést. Erre legtöbbször mindkét keresőfelület lehetőséget ad.

Keresőkérdés: Bolyai = (Bolyai János, Bolyai Farkas, Bolyai nevet viselő intézmények, az összes általuk írt és róluk szóló mű)

Keresőkérdés: Bolyai János = (Bolyai Jánosról szóló és általa írt művek)

Keresőkérdés: Bolyai János, mint szerző = (Bolyai János művei)

Keresőkérdés: Bolyai János, mint tárgy szó = (Bolyai Jánosról szóló írások)

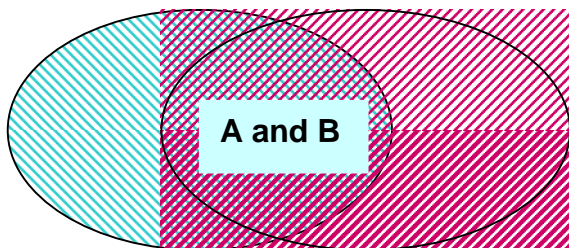
Keresőkérdés: Bolyai János, mint cím = (A címbe szerepel a név)

Természetesen meghatározott mezők összekapcsolása az összetett felületen könnyebb.

Logikai operátorok

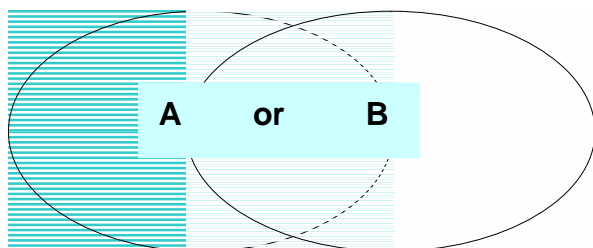
Két vagy több szót összekapcsolhatunk az AND, OR, NOT operátorokkal.

Az **AND** (ÉS) operátor hatására a rendszer azokat a rekordokat keresi, amelyek tartalmazzák az AND operátorral összekapcsolt szavak mindegyikét.

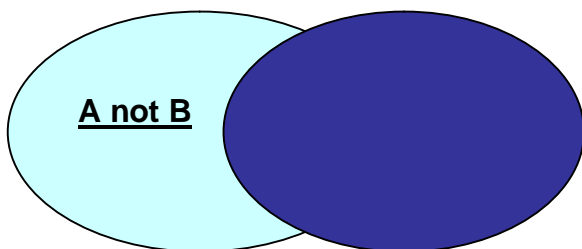
Keresőkérdés: fejlődéslélektan	Valamennyi fejlődéslélektan
Keresőkérdés: Mérei Ferenc	Mérei Ferenc valamennyi műve
Keresőkérdés: fejlődéslélektan and Mérei Ferenc	Mérei ferenc fejlődéslélektan c. könyve

Az **OR** (VAGY) operátor hatására a rendszer azokat a rekordokat keresi, amelyek az OR operátorral összekapcsolt szavak bármelyikét tartalmazzák. Mindig érdemes alkalmazni hasonló jelentésű tárgyszavak esetén, így elkerülhetjük az adatvesztést. Pl: filmesztétika or filmművészet

Keresőkérdés: természetvédelem OR környezetvédelem
Bármelyik fogalom szerepelhet a rekordban

A **NOT** (DE NEM) operátor hatására a rendszer megkeresi azokat a rekordokat, amelyek tartalmazzák az első szót, de nem tartalmazzák a NOT utáni szót.

Keresőkérdés: barokk	minden rekord, amiben a barokk szó szerepel
Keresőkérdés: barokk NOT irodalom	Minden barokk, kivéve az irodalmi műfajt

Csonkolás helyettesítés

A szavakat csonkolhatjuk. Ilyenkor a program mindent keres, ami az adott csonkolás jel előtti karaktersorral kezdődik. A szavakat előlről is lehet csonkolni, de egyszerre mindkét irányból általában nem.

?film?

Keresőkérdés: film	Csak a film szavakat keresi.
Keresőkérdés: film?	filmművészet, filmtörténet, filmesztétika, stb.
Keresőkérdés: ?film	diafilm, játékfilm, stb.

Természetesen a csonkolt szavakat is össze lehet kapcsolni operátorokkal. Pl:

Keresőkérdés: film? and magyar

Szavak egymás mellett

The screenshot shows a search interface with the following elements:

- Navigation menu: [Bongeszt](#) | [Keres](#) | [Tajlatok](#) | [Korábbi keresések](#) | [Kosár](#) | [Saját e-poic](#)
- Search options: [Keresés](#) | [Több-mezős keresés](#) | [Keresés több adatbázisban](#) | [Összetett keresés](#) | [CCL](#)
- Section: **Keresés**
- Search input: **Írja be a kereső szót/szavakat**
- Field selection: **Mező a kereséshez**
- Adjacency: **Szavak egymás mellett?** Nem Igen
- Buttons:
- Filters: **Szűrés beállításai:**
 - Nyelv:**
 - Év-től:**
 - Év-ig:** yyyy (Amennyiben nem ad meg tartom...
 - Formátum:**
 - Elhelyezés:**

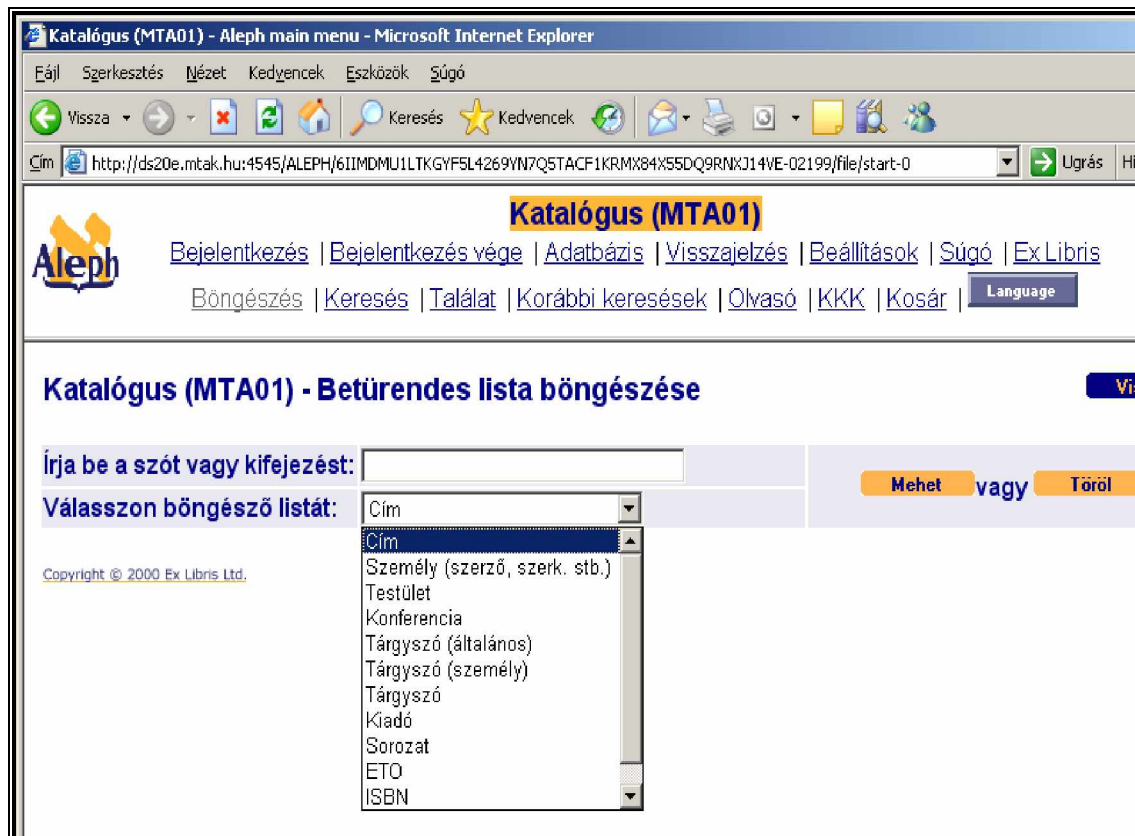
Ha összetartozó szavakat keresünk, ezt legtöbbször a keresőfelületen rádiógombokkal kiválaszthatjuk. Ha nincs ilyen, a **WITH** operátor segítségével tehetjük. Ellenkező esetben a fenti példát tekintve Kovács János szerző és Kiss István közreműködő könyvének adatait is megkapjuk.

Figyelem!

A különböző rendszerek az operátorokat és a csonkolást eltérő módon jelölik. Az **AND** operátort több helyen a * jellel használják. Más katalógusban pont ezt a jelet használják a csonkolásra. Ezért mindig nézzük meg az adott katalógus súgó menüpont utasításait!

Keresőlisták böngészése

A számítógépes katalógusban a dokumentumokról a katalóguscédulához hasonlóan számítógépes rekordok készülnek. Ezek a rekordok tartalmazzák a dokumentum valamennyi adatát, ami szükséges a visszakereséshez. Valamennyi adatelem a dokumentumrekord különböző adatmezőjébe kerül. A mezők tartalmából a számítógép rendezett listákat készít. Ezek a listák képezik a keresés alapját.

Első lépésként meg kell határozni, mely listában akarunk keresni. A listák több ezer elemet tartalmaznak, ezért az egészet átlapozni hosszú percekig tarthat, ezért néhány karakter megadásával közölni kell a rendszerrel, hol szeretnénk kezdeni a lapozást. Gyakori nevek, szavak esetén előfordul, hogy a második szó egy-két karakterét is célszerű beírni.

Pl: Kovács S (szerzői lista) vagy címlista esetén Bevezetés a psz (bevezetés a pszichológiába)

A listában a megfelelő szóra kattintva, a hozzá tartozó dokumentumokat keresi ki a rendszer.

Böngésző listák:

A böngésző listák a könyvtárosok által kijelölt és csoportosított mezőkből épülnek fel. Általában a teljes mezőt tartalmazzák. Minden könyvtár meghatározza, hogy a saját katalógusában milyen listák készüljenek, és abba mely mezők tartalma kerüljön bele. A legfontosabb kérdésekben az olvasók érdekében hasonló elveket követnek.

A **szerzői lista** tartalmazza a szerzők, szerkesztők, fordítók, illusztrátorok és egyéb, a mű létrejöttében közreműködő személyek, vagy intézmények nevét.

A szerzői lista tehát nemcsak személyneveket tartalmaz. Egy testület, kutatóintézet, tanszék kollektívájának is lehet szerzőségi funkciója. Pl. a szerzők között szerepel a Berzsenyi Dániel Főiskola (Szombathely). Neveléstudományi Intézet. A személyneveket egységesített

alakjukban tartalmazza a lista. A családnevet idegen szerzők esetében előrevetjük. Pl. Shakespeare, William. Kivételt képeznek a humanista szerzők Pl. Janus Pannonius vagy Walther von der Vogelweide.

Uralkodók és szentek esetében a név az első elem, ezt követik a név kiegészítői. Pl: János, Szent, Keresztes (1542-1591), vagy István (Magyarország: király), I., Szent (970-1038) és nem pedig Keresztelő Szent János, vagy Első István.

Előfordulhat, hogy egy szerző több néven is közismert. Írói álneve van, asszony és lányneven is publikál. Nem latin betűs nevek átírása is többféle lehet. Kiejtés szerinti és szabványos. Pl. Jevtusenko - Eevtusenko vagy Hérakleitos - 'Erakleitos. A lista ilyen esetben utalót tartalmaz egyik névalakról a másikra.

A szerzői lista a nevek mellett további kiegészítő elemeket is tartalmazhat. Ilyen az életrajzi adat. Ennek segítségével eldönthetjük például, hogy több Kovács István közül melyiknek a műveire vagyunk kíváncsiak.

A **címlista** tartalmazza a dokumentum valamennyi címét: főcím, alcím, idegen nyelvű cím, sorozatcím, gerinccím, egységesített cím stb. A rendezésnél a számok megelőzik betűket. A címek listájában itt is szabály, hogy a névelőt csak akkor vesszük figyelembe a rendezésnél, ha szerves része a címnek Pl: Egy örült naplója. Ha egy cím számmal kezdődik, olyan formában tartalmazza és rendezi a lista, ahogy a könyv címlapján szerepel. Tehát, ha nem találtuk a számjegyeknél, akkor lehet betűkkel írott alakjánál. Pl: 44 híres ... vagy Negyvennyolc a kortársak szemével. Ha egy cím római számmal kezdődik, akkor így jelenik meg a leírásban, de a rendszer a számjegyek közé sorolja, és nem az I,V,X, betűkhöz. Pl. A II. világháború története a 2 számjegynél keresendő. A címek után zárójelben tüntetjük fel, ha nem nyomtatott dokumentumról van szó. Pl: Népszabadság [elektronikus dokumentum].

A **tárgyszavak listája** egyszerű és összetett kifejezéseket és tulajdonneveket egyaránt tartalmaz. A személynevek itt is egységesített formájukban szerepelnek. Lehet tárgyszó egy mű címe is, ha műelemzésről van szó. Pl: Shakespeare, William. As you like it.

Néha az ésszerűség úgy kívánja, hogy a jelzős szerkezetnél a jelzőt hátra vessük. Pl. Anatómia, állati, Anatómia, emberi, Anatómia, funkcionális, Anatómia, művészeti, Anatómia, növényi, Anatómia, összehasonlító, Anatómia, sport. Így az anatómia valamennyi ágát egy helyen látja az olvasó. Az Angol irodalom vagy Magyar irodalomnál nem érdemes hátravetni a jelzőt, hisz az olvasó egyértelműen angol irodalmat vagy magyar irodalmat keres. De mindkettőnek lehet még további jelzője. Angol irodalom, amerikai; Angol irodalom, ausztráliai; Angol irodalom; dél-afrikai; Angol irodalom, guyanai; Angol irodalom, indiai; Angol irodalom; ír, Angol irodalom, kanadai; Angol irodalom, Karib szigeti; Angol irodalom, nigériai; Angol irodalom, skót; Angol irodalom, trinidadai. Ha e második jelzőt nem vetjük hátra, akkor a tárgyszó lista alapján nem lehetne megtalálni az angol irodalomról szóló műveket. Ugyanez érvényes a magyar irodalom tárgyszóra is.

Az **ETO** lista használatát azok számára javasoljuk, akik a cédulakatalógus esetén már megszokták, és jobban eligazodnak a hierarchikus rendszerben. Az ETO táblázatok segítséget nyújtanak a keresésben.

Van olyan keresőfelület, ahol együtt látjuk a keresés és böngészés lehetőségét.

	Cím	>		Index
and	Cím szavai	>		Index
and	Szerző, közrem.	>		Index
and	Testületi közrem.	>		Index
and	Kiadó	>		Index
and	Év	>		Index
and	Sorozat	>		Index
and	Műfaj	>		Index
and	Típus	>		Index
and	Irodalmi tárgyszó	>		Index
and	Személyről	>		Index
not	Testületről	>		Index

csonkolás: * (tetszőleges), ! (egy helyett), ? (0 vagy 1 helyett)

Keres Bezár Töröl Betölt Ment

Találatok megjelenítése:

Ha csak kevés találatunk van, akkor a rendszer megjeleníti a teljes rekordot.

Ha több, akkor csak egysoros formátumban rövid listát mutat. A cím, vagy egyéb adat alapján válasszuk ki, melyik dokumentumról szeretnénk többet tudni? A keresőfelületen gyakran kiválaszthatjuk a legördülő menüből, hogy hány rekordot szeretnénk egyszerre látni.

Találatok száma egy lapon:

100

Böngész | Keres | Találatok | Korábbi keresések | Kosár

BIB-kérés | e-polcra | Kosárba | Hasonlót keres | KKK-kérés | Megőriz/Mail | Megőrzés szerveren | Sajá

Rekord teljes nézete

Válassz formátumot: [Teljes formátum](#) [Katalóguskártya](#) [Idézet](#) [Mezőneves](#) [HUNMARC](#)

1 / 11 rekord ◀ Previous Rec

Könyvtár info	KözpKvt
Rakt. szám	502 E 45
Cím	● Az ember és környezete
Szerz. közl.	[írta Kárász Imre]
Kiad. hely	● Budapest
Kiadó	● Országos Pedagógiai Intézet
Év	● 1983
Terjedelem	115 p. : ill. ; 24 cm
Bibliográfia	Bibliogr.: p. 114-115.

A teljes rekordban a [linkelt szavakra kattintva](#) újabb keresést kezdeményezhetünk.

A könyvtár részlegének nevére kattintva megtudjuk, hogy melyik gyűjteményben van a dokumentum. Ha kikölcsonőzték, a lejárát idejét is megtudjuk.

Könyv - Rekord teljes nézete - Microsoft Internet Explorer

http://hat.bdtf.hu/F/JUR12BVEF9485NIB8QQCA31EQFCH14UNMQJC834GQJD21EYV19-02478?func=full-set-set&set_numb

Könyv

Bejelentkezés | Bejelentkezés vége | Olvasójegye | Beállítások | Adatbáz

Böngész | Keres | Találatok | Korábbi ke

BIB-kérés | e-polcra | Kosárba | Hasonlót keres | KKK-kérés | Megőriz

Rekord teljes nézete

Válassz formátumot: [Teljes formátum](#) [Katalóguskártya](#) [Idézet](#) [Mezőneves](#) [HUNMARC](#)

2 / 24 rekord

Könyvtár info	Bolyai Isk.
Könyvtár info	KözpKvt
Könyvtár info	LetétiGy.
Rakt. szám	370 B 60
Rakt. sz.	MK 3020501
Cím	● Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe
Szerz. közl.	szerk. Falus Iván
Kiadás	4. kiad.
Kiad. hely	● Budapest
Kiadó	● Műszaki Kvk.
Év	● 2004. cop. 2000

A fenti példánkban a könyv 3 helyen található (Bolyai isk., Központi könyvtár, letéti gyűjt.)

Példányst.	Lejárat	Alkönyvtár	Gyűjtemény	Rakt.jelzet
Nem kölcs	Polcon	KözpKvt	Olvasóterem	370 Z 72
3 hét	20051103 Kért	KözpKvt	Kölcsönzés	370 Z 72
3 hét	20060113	KözpKvt	Kölcsönzés	370 Z 72
3 hét	20051222	KözpKvt	Kölcsönzés	370 Z 72

Ha a Közp. Kvt felírára kattintunk, láthatjuk, hány példány van kölcsönzésben, van-e olvasótermi példány, és a kikölcsönzött könyvet várhatóan mikor hozzák vissza, és a példányokra van-e előjegyzés?

Számítógépes bibliográfiákban természetesen ilyen adatot nem találunk. Itt azt tudjuk meg, melyik folyóiratban vagy tanulmánykötetben található az adott tanulmány. A bibliográfiai adatok birtokában meg kell keresni az adott dokumentumot a könyvtárban.